

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Školní výkonová motivace žáků

Aktualizované normy k červnu 2012 a souběžná validita
s dotazníkem Klima školní třídy

Isabela Pavelková, Alena Škaloudová

Cesta
ke kvalitě
AE
AUTOEVALUACE ŠKOLY

Školní výkonová motivace žáků

Aktualizované normy k červnu 2012 a souběžná validita
s dotazníkem Klima školní třídy

Isabela Pavelková, Alena Škaloudová

Školní výkonová motivace žáků. Aktualizované normy k červnu 2012 a souběžná validita s dotazníkem Klima školní třídy.
Isabela Pavelková, Alena Škaloudová

Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012.

ŠKOLNÍ VÝKONOVÁ MOTIVACE ŽÁKŮ. Aktualizované normy k červnu 2012 a souběžná validita s dotazníkem Klima školní třídy.

Obsah

1	AKTUALIZOVANÉ NORMY K ČERVNU 2012	5
	Úvod	
	Normy	
	Standardizace dotazníku pro žáky Školní výkonová motivace žáků.	
	Korelační analýza	
2	SOUBĚŽNÁ VALIDITA S DOTAZNÍKEM KLIMA ŠKOLNÍ TŘÍDY	9
	Metodologie a popis dat	
	Analýza souběžné validity	
	Závěr	
	Použitá literatura	

1 AKTUALIZOVANÉ NORMY K ČERVNU 2012

Úvod

V roce 2011 a v první polovině roku 2012 pokračoval prostřednictvím portálu evaluačních nástrojů www.evalvacninastroje.cz sběr dat z dotazníku Školní výkonová motivace žáků. V databázi přibylo 2241 žáků z šestých až osmých ročníků základních škol a 1123 studentů prvních až čtvrtých tříd středních škol.

Tato situace nás vedla k ověření výsledků zjištěných v roce 2010 a odpovědi na otázku, nakolik se normy z roku 2010 mohou změnit přidáním dalších dat. Ukázalo se, že prakticky nijak. Rozdíly ve výsledcích jsou ve většině případů nulové, místy činí desetiny bodu, v žádném případě nedosáhly ani jednoho bodu. Přesto pro úplnost uveřejňujeme i normy z roku 2012.

Normy

Normy pro žáky ZŠ

Potřeba úspěšného výkonu	
Hrubé skóre	Standardní skóre
28 až 30	5 Velmi vysoká potřeba (7,3 % žáků)
25 až 27	4 Vysoká potřeba (22,9 % žáků)
21 až 24	3 Průměrná potřeba (41,9 % žáků)
18 až 20	2 Nízká potřeba (18,7 % žáků)
do 17	1 Velmi nízká potřeba (9,2 % žáků)

Potřeba vyhnoutí se neúspěchu (obava z neúspěchu)	
Hrubé skóre	Standardní skóre
25 až 30	5 Velmi vysoká obava (10,4 % žáků)
22 až 24	4 Vysoká obava (17,2 % žáků)
17 až 21	3 Průměrná obava (42,5 % žáků)
14 až 16	2 Nízká obava (19 % žáků)
do 13	1 Velmi nízká obava (10,9 % žáků)

Normy pro třídy ZŠ

Potřeba úspěšného výkonu	
Průměr třídy	Standardní skóre třídy
24,29 a více	5 Velmi vysoká potřeba (10 % žáků)
23,27 - 24,28	4 Vysoká potřeba (20 % žáků)
21,79 - 23,26	3 Průměrná potřeba (40 % žáků)
20,60 - 21,78	2 Nízká potřeba (20 % žáků)
do 20,59	1 Velmi nízká potřeba (10 % žáků)

Potřeba vyhnoutí se neúspěchu (obava z neúspěchu)	
Průměr třídy	Standardní skóre třídy
20,72 a více	5 Velmi vysoká obava (10 % žáků)
19,63 - 20,71	4 Vysoká obava (20 % žáků)
18,17 - 19,62	3 Průměrná obava (40 % žáků)
16,83 - 18,16	2 Nízká obava (20 % žáků)
do 16,82	1 Velmi nízká obava (10 % žáků)

Normy pro žáky SŠ

Potřeba úspěšného výkonu	
Hrubé skóre	Standardní skóre
25 až 30	5 Velmi vysoká potřeba (12,9 % žáků)
23 až 24	4 Vysoká potřeba (19,1 % žáků)
20 až 22	3 Průměrná potřeba (35,4 % žáků)
17 až 19	2 Nízká potřeba (22,2 % žáků)
do 16	1 Velmi nízká potřeba (10,4 % žáků)

Potřeba vyhnoutí se neúspěchu (obava z neúspěchu)	
Hrubé skóre	Standardní skóre
24 až 30	5 Velmi vysoká obava (10,4 % žáků)
21 až 23	4 Vysoká obava (20,4 % žáků)
17 až 20	3 Průměrná obava (39,4 % žáků)
14 až 16	2 Nízká obava (19,2 % žáků)
do 13	1 Velmi nízká obava (10,6 % žáků)

Normy pro třídy SŠ

Potřeba úspěšného výkonu	
Průměr třídy	Standardní skóre třídy
22,44 a více	5 Velmi vysoká potřeba (10,2 % žáků)
20,38 - 22,43	4 Vysoká potřeba (19,9 % žáků)
20,16 - 21,37	3 Průměrná potřeba (40,4 % žáků)
19,01 - 20,15	2 Nízká potřeba (19,2 % žáků)
do 19,00	1 Velmi nízká potřeba (10,3 % žáků)

Potřeba vyhnoutí se neúspěchu (obava z neúspěchu)	
Průměr třídy	Standardní skóre třídy
20,05 a více	5 Velmi vysoká obava (10,3 % žáků)
19,18 - 20,04	4 Vysoká obava (19,9 % žáků)
17,75 - 19,17	3 Průměrná obava (39,7 % žáků)
16,49 - 17,74	2 Nízká obava (20,5 % žáků)
do 16,48	1 Velmi nízká obava (9,6 % žáků)

Standardizace dotazníku pro žáky Školní výkonová motivace žáků.

Standardizační vzorek tvořilo:

- 3554 žáků z šestých až devátých tříd z 58 základních škol téměř v každém kraji České republiky s výjimkou kraje Karlovarského a Královéhradeckého.
- 2696 žáků z prvních až čtvrtých tříd z 20 středních škol téměř v každém kraji České republiky s výjimkou kraje Jihočeského, Karlovarského a Zlínského.

Data pro standardizaci byla získána od prosince 2009 do června 2012 prostřednictvím portálu evaluačních nástrojů www.evaluaclinastroje.cz.

Reliabilita

		Potřeba úspěšného výkonu	Potřeba vyhnutí se neúspěchu
Cronbachovo alfa	ZŠ	0,736	0,715
	SŠ	0,694	0,719

Položková analýza

Potřeba úspěšného výkonu			
		Průměr	Standardní odchylka
MV_1	ZŠ	4,07	0,85
	SŠ	3,81	0,78
MV_2	ZŠ	3,50	0,89
	SŠ	3,35	0,84
MV_3	ZŠ	3,32	0,95
	SŠ	2,81	0,93
MV_4	ZŠ	3,59	1,02
	SŠ	3,43	0,98
MV_5	ZŠ	3,89	0,98
	SŠ	3,74	0,95
MV_6	ZŠ	4,08	0,88
	SŠ	3,67	0,91

Potřeba vyhnutí se neúspěchu			
		Průměr	Standardní odchylka
MV_7	ZŠ	3,50	1,15
	SŠ	3,42	1,08
MV_8	ZŠ	2,18	1,08
	SŠ	2,39	1,05
MV_9	ZŠ	3,05	1,18
	SŠ	2,82	0,97
MV_10	ZŠ	3,30	1,19
	SŠ	3,20	1,07
MV_11	ZŠ	3,40	1,12
	SŠ	3,51	1,01
MV_12	ZŠ	3,40	1,11
	SŠ	3,19	1,04

Celkové skóre

Potřeba úspěšného výkonu			Potřeba vyhnutí se neúspěchu		
	Průměr	Standardní odchylka		Průměr	Standardní odchylka
ZŠ	22,44	3,67	ZŠ	18,84	4,39
SŠ	20,82	3,40	SŠ	18,52	4,01

Korelační analýza

Protože korelační koeficienty jak mezi položkami dotazníku, tak mezi potřebou úspěšného výkonu a potřebou vyhnout se neúspěchu, byly pro žáky ZŠ a SŠ obdobné, uvádíme je pouze pro celkový soubor všech žáků (N = 6250). Pro zajímavost je uvedena i korelace s prospěchem žáků.

Pearsonův korelační koeficient pro celkové skóre

	Průměrný prospěch	Potřeba úspěšného výkonu	Potřeba vyhnout se neúspěchu
Průměrný prospěch	1,000	-0,313	0,055
Potřeba úspěšného výkonu	-0,313	1,000	-0,118
Potřeba vyhnout se neúspěchu	0,055	-0,118	1,000

Pearsonův korelační koeficient pro položky MV_1 až MV_6

	MV_2	MV_3	MV_4	MV_5	MV_6
MV_1	0,29	0,32	0,24	0,29	0,38
MV_2		0,33	0,27	0,34	0,34
MV_3			0,27	0,29	0,34
MV_4				0,26	0,26
MV_5					0,49

Pearsonův korelační koeficient pro položky MV_7 až MV_12

	MV_8	MV_9	MV_10	MV_11	MV_12
MV_7	0,41	0,29	0,34	0,23	0,38
MV_8		0,29	0,26	0,18	0,36
MV_9			0,40	0,23	0,26
MV_10				0,25	0,29
MV_11					0,25

Faktorová analýza

	Faktor	
	Potřeba úspěšného výkonu (vyčerpává 20 % rozptylu)	Potřeba vyhnout se neúspěchu (vyčerpává 22 % rozptylu)
MV_1	0,63	0,19
MV_2	0,60	-0,21
MV_3	0,59	-0,05
MV_4	0,47	-0,16
MV_5	0,68	-0,01
MV_6	0,75	0,09
MV_7	0,11	0,72
MV_8	0,03	0,72
MV_9	-0,22	0,62
MV_10	-0,10	0,63
MV_11	-0,23	0,44
MV_12	0,18	0,70

2 SOUBĚŽNÁ VALIDITA S DOTAZNÍKEM KLIMA ŠKOLNÍ TŘÍDY

Metodologie a popis dat

Test souběžné validity byl proveden se zaměřením na nástroj Školní výkonová motivace žáků a dotazník Klima školní třídy. K analýze byla použita ta část dat sebraných prostřednictvím obou srovnatelných nástrojů, která tvořila průnik dvou množin respondentů z těchto dotazníků.

Souběžnou validitu není možné testovat na úrovni jednotlivých žáků (anonymita nástrojů neumožňuje přiřadit výsledky jednoho dotazníku k druhému), výzkumnou jednotkou je tedy třída (školy a v jejich rámci třídy lze již z dotazníků spolehlivě identifikovat).

Data byla tedy spárována podle škol a podle tříd. Po kontrole podle PSČ, počtu vyplnění a poměru pohlaví byly zkonstruovány matice agregovaných dat, kdy byly každé třídě přiřazeny průměrné hodnoty nebo mediány všech indikátorů, které obsahovaly srovnávané nástroje. Testy souběžné validity se pak odehrávaly v rovině sledování korelací mezi hodnotami a pořadími jednotlivých tříd.

Tab. 1 Přehled datových souborů

	Celkové N	N základní školy	N průnik *	Počet škol**	Počet jednotek***
Školní výkonová motivace žáků	6597	3439	1771	28	89
Klima školní třídy	4142	2792			

* Počet žáků, kteří zároveň vyplnili dotazník Školní výkonová motivace žáků

** Počet škol, v nichž žáci ve shodných třídách zároveň vyplnili dotazník Školní výkonová motivace žáků

*** Velikost souboru pro analýzu ve shodných třídách – počet tříd jejichž průměrný skóre bude srovnáváno

Analýza souběžné validity

Korelační analýza, uvedená v tab. 1, naznačuje poměrně zajímavou souvislost mezi rozvinutím potřeby úspěšného výkonu (PÚV), méně již potřebou vyhnout se neúspěchu (PVN) a některými faktory měřenými dotazníkem školního klimatu.

Tab. 2 Korelační analýza

	PÚV	PVN
Dobré vztahy se spolužáky	0,291(**)	-0,012
Spolupráce se spolužáky	0,154	0,149
Vnímaná opora od učitele	0,183	-0,168
Rovný přístup učitele k žákům	0,202	-0,188
Přenos naučeného mezi školou a rodinou	0,438(**)	-0,292(**)
Preference soutěžení ze strany žáků	0,174	,232(*)
Děni o přestávkách	0,086	-0,078
Možnost diskutovat během výuky	0,116	-0,002
Iniciativa žáků	0,250(*)	-0,186
Snaha žáků učit se	0,392(**)	-0,147
Snaha zalíbit se okolí	0,031	-0,048

Nejsilnější korelace byla prokázána mezi potřebou úspěšného výkonu a faktorem Přenos naučeného mezi školou a rodinou. Tato středně silná korelace je v souladu s teoretickými východisky výkonové motivace, které jednak zdůrazňují souvislost mezi obecným výkonovým zaměřením jedince a specifickými školními výkonovými potřebami, jednak pro vývoj výkonové motivace zdůrazňují význam rodinného prostředí. Jde o výkonovou atmosféru v rodině, ale především o výchovnou strategii při kladení požadavků na dítě z hlediska jejich obtížnosti. Velmi pravděpodobně je důležitá také pozornost, která je věnována výkonovým výsledkům. Výkonový postoj k zadávaným úkolům se pak pravděpodobně, jak naznačuje korelace, přenáší z rodiny do školy, ale i ze školy do rodiny. Vytváří se tak citlivost na prožitek zvýšené kompetence, když se podaří nějaký úkol splnit – výsledek pak není vnímán jako samoúčelný, ale dostává pro jedince subjektivní smysl.

Podle očekávání byla potvrzena také poměrně silná korelace s faktorem Snaha žáků učit se. Opakovaně bylo výzkumně potvrzeno, že výkonová motivace tvoří spolu s instrumentální motivací nejsilnější pohnutku k učení. V souladu je tato korelace i s pozitivními dopady výkonové motivace na učení – schopnost plánovat si svou práci, pracovitost. U dílčí otázky zaměřené na snahu porozumět učenému však nevíme, zda je tato tendence spouštěna výkonovou motivací (tendence po efektivních strategiích), nebo je spouštěna poznávací motivací (zájmem o úkol nebo snahou přijít nějakému problému na kloub). Vazby mezi výkonovou motivací a poznávací motivací naznačují i dřívější výzkumy (Pavelková 2002), nicméně by měla být těmto vztahům v budoucích výzkumech věnována větší pozornost. Pozitivní souvislosti byly nalezeny i s faktorem Iniciativa žáka (například vyhledávání zdrojů a podkladů k učení i mimo školu).

Výkonová motivace někdy bývá nepřesně chápána a dochází k nedorozuměním. Proklamováno někdy bývá, že výkonová motivace spouští soupeření mezi žáky a nedobré vztahy mezi spolužáky. Výzkumů, které by prověřovaly vztahy mezi přátelským klimatem mezi žáky a výkonovou motivací, však máme málo (spíše je nemáme). O to více jsou pro nás zajímavé pozitivní korelace mezi potřebou úspěšného výkonu a faktorem Dobré vztahy se spolužáky, respektive faktorem Spolupráce se spolužáky. Nejde o vysoké korelace, ale rozhodně nepotvrzují negativní dopad výkonové motivace žáků na přátelství a spolupráci mezi dětmi.

Nepřekvapí, že nebyla potvrzena žádná vazba s děním o přestávkách. Významná vazba nebyla potvrzena ani s faktorem Diskuse při vyučování, problémem může být, že dotazník nerozlišuje kvalitu diskuse a žáci mají s diskusí ve škole velmi rozporuplné zážitky.

Co se týče potřeby vyhnouti se neúspěchu (PVN), korelační analýza nepotvrdila souvislosti mezi strachem žáků a klimatem ve třídě s výjimkou faktoru: Přenos naučeného mezi školou a rodinou. Tato korelace opět potvrzuje důležitost dobrého rodinného zázemí, zároveň naznačuje, že u velké části žáků, kteří se ve škole bojí, jde o trvalejší možná rysovou charakteristiku. Zároveň byly potvrzeny sice nízké ale rovněž záporné korelace s faktorem opory učitele a spravedlnosti učitele, které podtrhávají důležitost chování učitele v tomto ohledu.

Nízká provázanost problematiky strachu a klimatu ve třídách nás nepřekvapila. Na určitou nezávislost strachu a klimatu ve třídě ukazuje i faktorová analýza (viz tab. 3). Nejasné výsledky v oblasti strachu opět ukazují jak je problematika strachu ve škole složitá. Tendence prožívat strach v různých situacích je velice individuální. U primárně úzkostných jedinců nastupuje strach daleko rychleji již při menším reálném nebezpečí. Když je situace hodně ohrožující, tak se rozdíl do jisté míry stírají, strach pak prožívají skoro všichni. Strach ve škole závisí na mnoha okolnostech - v jaké podobě a jak často se ve škole vytvářejí strachové situace (charakter zkoušení, obtížnost nároků, nevhodné soutěže, zraňující komunikace, nepřátelství spolužáků a podobně).

Důležitou roli však sehrává také vztah žáků ke školnímu výkonu. Záleží žákovi na dobrých výsledcích a obává se, že jich nedosáhne, anebo mu jsou školní výsledky spíše lhostejné a on se obává spíše následků svého selhání? Již dříve jsme upozornili na souvislost strachu s důvěrou ve vlastní schopnosti (srov. s problematikou self efficacy). Čím nižší je víra ve vlastní schopnosti a čím více se snižuje sebevědomí, tím vyšší může být prožívaný strach. Ve školním prostředí je důležitým faktorem i žákova předchozí zkušenost, která navazuje na subjektivní vnímání individuálních možností. Výzvy, hrozby a možné ztráty se pak dostávají do velmi složitých vazeb. Připomeňme ještě, že některé teoretické práce tematizují tzv. mobilizující strach a tzv. inhibující strach. Tyto detailní analýzy nám sledované metody však neumožňují.

Teorie výkonové motivace vychází z nezávislosti potřeby pozitivních vztahů a potřeby vyhnouti se neúspěchu. Potvrzeno to bylo například ve výzkumu I. Pavelkové (2009) kdy nebyla u žáků potvrzena významná vazba mezi těmito potřebami ($r = -0,03$), což znamená, že intenzita jedné potřeby neimplikuje menší nebo větší intenzitu potřeby druhé. Učitelé v řadě případů směšují tyto dvě motivační tendence ($r = 0,61$) a připisují často žákům zvýšenou intenzitu u obou potřeb nebo žádné.

Tab. 3 Faktorová analýza

	Faktor		
	1.	2	3
PÚV	0,456		
PVN			0,731
Dobré vztahy se spolužáky	0,372	0,731	
Spolupráce se spolužáky	0,321	0,759	
Vnímaná opora od učitele	0,778		
Rovný přístup učitele k žákům	0,824		
Přenos naučeného mezi školou a rodinou	0,843		
Preference soutěžení ze strany žáků	0,352		0,680
Dění o přestávkách		-0,808	
Možnost diskutovat během výuky	0,697		0,376
Iniciativa žáků	0,720		
Snaha žáků učit se	0,843		
Snaha zalíbit se okolí		-0,509	

Faktorová analýza byla původně provedena pro dva faktory, aby byla dána možnost vytvořit faktor s vazbou na potřebu úspěšného výkonu a k němu druhý - spjatý s potřebou vyhnoutí se neúspěchu. Získat dva takto složené faktory se však nepodařilo. Druhý faktor žádnou vazbu na potřebu vyhnoutí se neúspěchu neměl, obsahoval v sobě pouze proměnné související s komunikací mezi žáky. Proto jsme přidali ještě třetí faktor. Tabulka 3 prezentuje výsledky faktorové analýzy se třemi faktory, které vyčerpávají celkem 61 % rozptylu.

První, silnější faktor, vyčerpávající téměř 35 procent variance, je možné nazvat: faktorem pozitivní výkonové motivace. Je sycen výkonovou motivací a není strachový. Dále obsahuje především pozitivní charakteristiky učení: snahu žáků učit se, jejich iniciativnost. Nezanedbatelné místo tu mají pozitivní vztahy a spolupráce se spolužáky. Stejně jako v korelační analýze tu hraje velkou roli rodinné zázemí. Ve faktorové analýze byl posílen i dopad možnosti diskutovat, který v korelační analýze nevystupoval. Také vnímaná opora od učitele a rovný přístup učitele k žákům, které mají s potřebou úspěšného výkonu sice pozitivní, ale malé korelace, mají v tomto faktoru vysoké zátěže.

Druhý faktor nemá vazbu na výkonovou motivaci, a proto se mu nebudeme věnovat.

Třetí, poměrně slabý, faktor vyčerpávající necelých 11 % rozptylu je možné nazvat faktorem strachové motivace. Jde spíše o sociální strach, který se však může s výkonovým strachem spojovat. Není, jak bychom předpokládali na základě korelační analýzy, ve vztahu s faktorem Přenos naučeného mezi školou a rodinou. Velkou roli tu hraje především Preference soutěžení ze strany žáků a částečně i Možnost diskutovat během výuky. Citlivější (soutěž s ostatními je pro ně důležitá) prožívání soutěží předpokládáme především u žáků s rozvinutější sociální potřebou prestiže. Výsledky otvírají prostor pro další výzkumy, které by odlišily zda jde u těchto žáků o tzv. „ego-angažovanost“ (subjektivní úspěch závisí na srovnání vlastních schopností (výkonů) se schopnostmi druhých (viz sociálně kognitivní přístupy k výkonové motivaci – Nicholls, Dwecková) a nebo jde o souvislost strachu výkonového (strach před selháním) se strachem sociálním (strach z odmítnutí). Výsledky naznačují spíše druhý důvod, protože v případě, že by šlo o tzv. ego angažovanost, by šlo zároveň o žáky výkonově motivované, což faktorová analýza nepotvrdila.

Závěr

Analýza potvrdila souvislost výkonové motivace s dobrým klimatem ve třídě a pozitivní dopad výkonové motivace na učení. Výsledky jsou v souladu s teoretickým konstruktem výkonové motivace. Souvislost mezi faktory zjišťovanými v dotazníku Klima školní třídy a obavou z neúspěchu potvrzena nebyla. Vznik výkonového strachu má pravděpodobně zdroje na které se dotazník Klima školní třídy nezaměřuje.

Použitá literatura

PAVELKOVÁ, I. 2002, Motivace žáků k učení. Perspektivní orientace a časový faktor v žákovské motivaci. Praha: PedF.

PAVELKOVÁ, I 2009, Výkonová motivace žáků v českých školách. In: J. Miňhová: Psychologie ve vzdělávání učitelů a jejich profesní činnosti. Plzeň:Západočeská univerzita v Plzni, s. 32-49.

